

Володимир Гузь

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

ІСТОРІЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ВИДІВ ДИКОЇ ФАУНИ: “ДОООНІВСЬКА” ЕРА

Volodymyr Huz

Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine

THE HISTORY OF INTERNATIONAL LEGAL PROTECTION OF WILD FAUNA: "PRE-UN" ERA

The basic approaches to periodization of international legal protection of wild fauna are examined in this article, their advantages and disadvantages have been determined. The history of protection from ancient times (including religious sources) to 1945 (the year of the founding of UN) was characterised. The article gives a detailed analysis of crucial international legal acts adopted during that period, their role and place in further development of international legal protection of the wild fauna system are demonstrated. The main problems of the early conventions and other international legal acts, adopted at this stage, are specified. The paper gives a brief description of the work of several international institutions, established in these years, the activities of which were aimed to protect wild fauna.

Key words: fauna, protection of wild fauna, wildlife species, international legal protection, environment, religion.

У літературі питання періодизації історії міжнародно-правової охорони дикої фауни розглядалося, перш за все, крізь призму періодизації міжнародного права навколишнього середовища загалом. Як наслідок, загальна періодизація історії міжнародного права, дещо відступає на задній план, формуючи загальний фон. Так, українські науковці О.В. Задорожній та М.О. Медведєва наголошували, що «виокремлення тих чи інших історичних періодів зумовлюється, насамперед, розвитком наукових знань про певну сферу діяльності людини або компоненти навколишнього середовища, розвитком технологій з використання природних ресурсів, розвитком правосвідомості щодо наслідків людської діяльності для навколишнього середовища, рівнем політичної волі національних урядів іти на компроміс, що спонукає їх до прийняття відповідних національних і міжнародних правових актів»¹. Зокрема, вказані автори пропонували періодизацію, поділену на 4 періоди: 1) середина XIX ст. – 1945 р.; 2) 1945 р. – 1972 р.; 3) 1972 р. – 1992 р.; 4) 1992 р. – до сьогодні². Львівські науковці (колектив авторів під кер. проф. В.М. Репецького) пропонували дещо вужчий підхід, виділяючи три етапи: початковий (до 1972 р.), становлення МПНС як галузі (1972-1992) та сучасний (з 1992 р. - донині)³.

В.П. Варєца, розглядаючи питання періодизації з точки зору сфери використання та охорони водних ресурсів, виділяє шість періодів: перший період (з початку XIX ст. - до 1911 р), другий період (1911 - 1958 рр.), третій період (1958 - 1972 рр.), четвертий період (1972 - 1992 рр.), п'ятий період (1992 - 1998 рр.), шостий період (з 1998 р. по теперішній час)⁴. Професор М.М. Копилов, дещо узагальнює такий підхід, виділяючи чотири основних періоди: 1) 1839-1948 р. (у пізніших працях – 1949 р.⁵ – рік проведення Конференції ООН по збереженню та утилізації ресурсів); 2) т.зв.

¹ Задорожній, О.В., Медведєва, М.О. (2010). *Міжнародне право навколишнього середовища*: підручник. Київ: Промінь, 19.

² Задорожній, О.В., Медведєва, М.О. (2010). *Міжнародне право навколишнього середовища*: підручник. Київ: Промінь, 19.

³ Репецький, В.М., Лисик, В.М., Микієвич, М.М., Андрусевич, А.О., Буткевич, О.В. (2012). *Міжнародне публічне право*: підручник. 2-ге вид., стер. Київ: Знання, 388.

⁴ Варєца, В.П. (2009). Влияние международного права на формирование российского законодательства в сфере использования водных ресурсов. *Общество и право*, 4, 268.

⁵ Копылов, М.Н., Копылов, С.М. (2013). Международное экологическое право: вчера, сегодня, завтра. *Евразийский юридический журнал*, 7, 52.

“достокгольмська ера” – 1948-1972 р.; 3) “стокгольмська ера” - 1972-1992 р.; 4) сучасний етап, “ера Ріо” – 1992 – наші дні¹.

Західні ж автори пропонують варіанти періодизації, спираючись на ключові події та акти, які ознаменували собою черговий етап розвитку у даній сфері. Скажімо, Elli Louka у своїй праці «International Environmental Law: Fairness, Effectiveness, and World Order»² запропонувала періодизацію саме по основних віхах (Стокгольм-Ріо-Йоганнесбург). Схожа позиція наведена і у третьому виданні праці International Environmental Law авторства Alexandre Kiss та Dinah Shelton³, зокрема, вони виділяють т.зв. «достокгольмський» період (в оригіналі – Before the Stockholm Conference), безпосередньо Стокгольмську конференцію, період між Стокгольмом і Ріо, та Саміт у Йоганнесбурзі.

На нашу думку, такий підхід має як переваги (кожен міжнародно-правовий акт чи конференція у сфері охорони довкілля являли собою своєрідний підсумок напрацювань певного етапу розвитку у сфері міжнародно-правової охорони навколишнього середовища та дикої фауни, зокрема, на чому, власне кажучи, і акцентується увага), так і недоліки (є дещо узагальненим щодо окремих (зокрема, ранніх) етапів розвитку). Водночас, в усіх згаданих вище підходах відсутні згадки про більш ранні джерела (скажімо, джерела релігійного характеру, які також вносили свою лепту у сферу охорони видів дикої фауни). Справедливою є і думка про те, що, поділ на такі етапи є дещо умовним, але дає можливість проаналізувати процес становлення галузі, з'ясувати основні тенденції та події, що впливали на її розвиток⁴.

У цій статті ми спробуємо подати стислу характеристику ранніх етапів т.зв. “достокгольмської” ери міжнародно-правової охорони видів дикої фауни, охопивши як найдавніші часи, так і досить “зрілі” епохи, завершивши цей історичний період 1945 роком – роком створення Організації Об'єднаних Націй.

1. Ранній етап (з найдавніших часів – до сер. XIX століття)

Взаємодія між релігією і міжнародним правом існувала протягом всієї історії. До появи міжнародного права релігія представляла собою важливий нормативний фактор у міжнародних відносинах. Природно, що в процесі свого становлення міжнародне право не могло не спиратися на релігію, воно запозичило її принципи і норми⁵.

Скажімо, в **індуїзмі**, всі тварини: чотириногі, пернаті, покриті лускою - вважалися братами і сестрами людини, загальним батьком яких був Бог. Індійські Веди - релігійно-філософські та наукові праці, створені в II-I ст. до н. е., - стверджували монотеїзм і необхідність гуманного ставлення з тваринами. Все живе на землі вважалось однією сім'єю. З цих уявлень випливала необхідність вегетаріанства, як один з наслідків принципу неспричинення шкоди. Цей принцип - "ахімса" - проповідували всі святі, мудреці і пророки Індії. Захист тварин був важливою частиною моральних норм індуїзму, що сповідував індуїзм. Також індуїзм підкреслює споріднену близькість людини з природою, з усіма тваринами, а це унеможливило вороже або навіть байдуже ставлення до тварин, з яким людина утворює єдність. Зміцнювала переконання віруючих у неприпустимості жорстокого поводження з тваринами і теорія реінкарнації, оскільки в подальших втіленнях людина могла перетворюватись на тварину і ставати жертвою такого ж насильства, яке здійснював раніше вона. Фактично, ідеї індуїзму випередили моральну свідомість сучасного світу на тисячоліття; ті ідеї, які з великим трудом намагаються донести до свідомості західної людини провідні гуманісти нашого століття, вже кілька тисячоліть як стали надбанням народів на Сході, ними керуються в житті⁶.

Щодо **буддизму**, то стародавні хроніки III ст. до н.е. містять проповідь, у якій син індійського

¹ Копылов, М.Н., Мохаммад, С.А., Якушева, Е.А. (2007). *История международного экологического права*: монография. Москва: Изд-во РУДН, 6.

² Louka, E. (2006). *International Environmental Law: Fairness, Effectiveness, and World Order*. Cambridge Univ. Press, 12.

³ Kiss, A., Shelton, D. (2004). *International Environmental Law*. Ardsley, New York: Transnational Publishers, Inc, 14.

⁴ Репецкий, В.М., Лисик, В.М., Микієвич, М.М., Андрусевич, А.О., Буткевич, О.В. (2012). *Міжнародне публічне право: підручник. 2-ге вид., стер.* Київ: Знання, 388.

⁵ Лукашук, И.И. (2005). *Международное право. Общая часть: учебник для студентов юридических факультетов и вузов. Изд. 3-е, перераб. и доп.* Москва: Волтерс Клувер, 70.

⁶ Павлова, Т.Н. (1997). *Биоэтика в высшей школе*. Москва: МГАВМиБ, 31.

імператора Ашоки проголосив такі слова: «птахи, що літають в повітрі, і всяка тварина мають таке ж рівне право жити і пересуватися в будь-яку частину землі, як і ти. Земля належить людям і всім живим створінням; ти лише опікун її»¹. Сучасний Далай Лама (14-й) Джецун Джампхел Нгаванг Лобсанг Єше Тенцзін Г'яцо, якого слід вважати одним з найважливіших релігійних діячів Сходу, також досить активно відстоює питання гуманного ставлення до тварин і збереження гармонії з природою у сучасному світі².

Джайнізм до повного логічного розвитку ідеї ахімси і найбільш безкомпромісно захищає всі форми живих істот. Центральною в цьому вченні є доктрина, за якою все суще поділяється на живе і неживе, як наслідок, живі істоти класифікуються в ієрархічному порядку відповідно до кількості відчуттів (почуттів), якими вони володіють. Таким чином, людина потрапляє в одну категорію з рибами і звірами. Щоб вберегти свою карму - неминучість долі, - джайніст повинен очищати себе від скверни; він приймає зарікання, найважливішим з яких є клятва неспричинення зла іншому - принцип ахімси (аж до обмеження прийняття їжі при світлі – щоб у неї не потрапили комахи)³. Також джайністи широко відомі організацією різноманітних притулків та лікарень для тварин - ranjogaports, оазисів життя, де вони утримують і годують тварин, поки вони не помруть від старості⁴.

В **ісламі**, зокрема в Корані та висловлюваннях Пророка Мухаммеда (хадисах) досить часто згадуються тварини. Коран проголошує, що Бог не виділяє нікого, навіть комарів, а дві сури (розділи), навіть названі на честь комах: "Мураха" і "Бджола". Іслам вчить, що "немає тварини на землі і птиці, літаючої на крилах, які не були б такими ж створіннями, як і людина", іншими словами, тварини мають цінність самі по собі, безвідносно до людини. Всім тваринам даровано життя, як і людям. Бог створив створив всіх істот, у тому числі і людей, а тому, тварини і люди разом беруть участь у щедрості Божого творіння. Загалом, етос ісламу і мусульманського суспільства, визначений Кораном і Пророком Мухаммедом, а також, частково закріплений в ісламському праві, регламентує повагу до тварин та догляд за ними, як живих побратимів, що поклоняються Богу, і з правом користуватися всіма дарами Бога⁵.

Щодо **іудаїзму**, то, як можна судити по Старому Завіту, ставлення іудеїв до тварин було цілком гуманним. У книзі Ісаї, який проповідував Господнє слово близько сорока років у VIII ст. до н.е., ми знаходимо заперечення проти жертвопринесення тварин: "Навіщо мені безліч ваших жертв? - говорить Господь. Я пересичений всепаленнями баранів і ситтю годованих телят. Крови биків, ягнят та козлят я не хочу"⁶. У Біблії присутні численні згадки про тварин, по відношенню до яких Бог виступає як охоронець-хранитель; в псалмах Давида і пророцтвах Бог згадується як дбає про всякої тварі, милосердний до всіх (псалми: 36:7⁷; 145:15-16⁸; 147:9⁹, Книга Іова 38:41¹⁰). Оскільки вищим моральним принципом іудейської релігії є наслідування Богу, то моральним обов'язком

¹ Shelton D., Kiss A. (2005). *Judicial handbook on environmental law*. Nairobi: United Nations Environment Programme, 5.

² Н.Н. the Fourteenth Dalai Lama. Ecology and the Human Heart. <<http://www.dalailama.com/messages/environment/ecology-and-the-human-heart>>.

³ Павлова, Т.Н. (1997). *Биоэтика в высшей школе*. Москва: МГАВМиБ, 33.

⁴ Тобиас, М. (2002). Джайнизм и экология. *Гуманитарный экологический журнал, том 4, вып. 1*, 108-111.

⁵ Harfiyah Haleem (2011). Animal rights in islam. <http://www.globethics.net/web/ge/library/articles?p_p_id=glp_generic_search_list_portlet_3_WAR_GLP_3_DigitalLibraryPortlets_INSTANCE_LjC4&p_p_lifecycle=1&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-2&p_p_col_count=2&glp_generic_search_list_portlet_3_WAR_GLP_3_DigitalLibraryPortlets_INSTANCE_LjC4_action=select&function=showPDF&tableName=lucene&docId=4944488&preSelectedDocUrl=%2FFedoraAccessServlet%3FfedoraGetUrl%3Dhttp%3A%2F%2Flocalhost%3A8082%2Ffedora%2Fget%2Fglobethics%3A4944488%2FAnimal_rights_in_Islam-1.pdf%26contentType%3Dapplication%2Fpdf>.

⁶ Книга Пророка Ісаї: 1. Заголовок 1-3; кара Юді 4-9; релігійне лицемірство 10-20; плач над Єрусалимом 21-31. <<http://dyvensvit.org/bible/staryy-zavit/23/1/>>.

⁷ Книга Псалмів: 36. (35) Псалмопівець жаліється на беззаконня 2-5; Боже провидіння 6-10; молитва 11-13. <<http://dyvensvit.org/bible/staryy-zavit/19/36/>>.

⁸ Книга Псалмів: 36. (35) Псалмопівець жаліється на беззаконня 2-5; Боже провидіння 6-10; молитва 11-13. <<http://dyvensvit.org/bible/staryy-zavit/19/36/>>.

⁹ Книга Псалмів: 36. (35) Псалмопівець жаліється на беззаконня 2-5; Боже провидіння 6-10; молитва 11-13. <<http://dyvensvit.org/bible/staryy-zavit/19/36/>>.

¹⁰ Книга Іова: 38. Слово Боже. <<http://dyvensvit.org/bible/staryy-zavit/18/38/>>.

віруючих повинно було стати співчуття до тварин. У Біблії прямо вказується, що людина повинна приходити на допомогу тварині (Вихід 23:5¹): якщо хто-небудь побачить осла, що впав під вантажем, то він не повинен проходити мимо, але повинен звільнити його. Святе Письмо також вказує, що людина, нарівні з тваринами, повинен ділити плоди земні, а також наказує давати відпочинок домашнім тваринам: бику, ослу, іншому худобі - в день суботній, коли відпочиває людина, наприклад: “Шість днів робитимеш твоє діло, сьомого ж дня відпочинеш, щоб перепочив і віл твій, і осел твій, і щоб віддихалися на волі син рабині твоєї і чужинець.” (Вихід 23:12)².

У **християнстві**, зокрема, у Новому Заповіті, практично немає згадок про взаємовідносини між людьми і тваринами. Тим не менш, можна виділити два основні напрямки по відношенню до тварин. Перш за все, це т.зв. “негативна традиція”, тобто, традиційна схоластична думка про те, що тварини існують лише для задоволення потреб людства або про те, що вони є тільки засобом для виконання людських цілей, яка, однак, дуже важко сприймається з точки зору біблійного вчення. Прикладом є Кол I: 16: “бо в ньому все було створене, що на небі і що на землі, видиме й невидиме: чи то престоли, чи господства, чи начала, чи власті, все було ним і для нього створене”³. Схоластична теологія була настільки антропоцентричною, що робила неясною основну тезу доктрини: Бог щедрий Творець усього життя і все життя існує в основному для слави Божої. Дану тезу розвинули у своїх працях Фома Аквінський (його ідеї, в свою чергу, були запозичені з Аристотелевої філософії, де вперше була систематизована точка зору, за якою тварини позбавлені розумових здібностей) та його послідовники, які наголошували на тому, що тварини не мають свідомості або розуму, не мають безсмертної душі, є нечутливі, тобто, не відчувають болю (до останньої тези особливо апелював Рене Декарт), а також не мають ніякого морального статусу⁴. Позитивна традиція ж на відміну від схоластичної теології, ставить наголос на взаємозалежність, єдність і загальні умови життя для всіх видів, особливо для людей і тварин. Приклади можна знайти у Книзі Буття (Бут. 9:8)⁵; Книзі Пророка Єремії (7:20)⁶, в Євангеліє від Марка (Марк 1:13)⁷, та Луки (Лука 12:6)⁸, працях Святого Франциска, який називав тварин “братерськими та сестерськими створіннями”, а також більш ніж дві третини від кількості канонізованих святих на Заході і Сході, що продемонстрували на практиці турботу й дружелюбність до тварин, що часто було різким контрастом до загальноприйнятих поглядів їхніх сучасників⁹.

2. Середина XIX століття – 1945 р.

Приблизно із середини XIX століття, міжнародно-правова охорона видів дикої фауни переходить у формат міжнародно-правових актів. Хоча в цей період і було проявлено певну увагу держав до екологічних питань, що виразилося на укладенні більше 10 регіональних угод, тим не менш, це сприяло вирішенню лише приватних, локальних проблем. Скажімо, укладений 17 серпня 1754 р. у Вапріо Договір між її величністю Імператрицею Австрії, яка виступала як Герцогиня Мілану, і її світлістю Республікою Венеція щодо прикордонної річки Оліо і використання їх для рибальства був лише поодиноким подією, що не поклала початок системному підходу в

¹ Вихід: 23. Свідки та судді 1-3; 6-9; любов до ворогів 4-3; субота й свята 10-19; ангел хоронитель 20-33. <<http://dyvensvit.org/bible/staryy-zavit/2/23/>>.

² Вихід: 23. Свідки та судді 1-3; 6-9; любов до ворогів 4-3; субота й свята 10-19; ангел хоронитель 20-33. <<http://dyvensvit.org/bible/staryy-zavit/2/23/>>.

³ Послання апостола Павла до Колосян: 1. Заголовок 1-2; подяка 3-8; молитва 9-14; першенство Христа 15-23; апостольські труди св. Павла 24-29. <<http://dyvensvit.org/bible/novyuy-zavit/51/1/>>.

⁴ Linzey, A. Christian Theology and Animal Rights. <http://www.shapworkingparty.org.uk/journals/articles_89/6_Linzey.pdf>.

⁵ Буття: 9. Божий наказ Ноеві 1-7; союз примирення 8-17; прокляття й благословення 18-29. <<http://dyvensvit.org/bible/staryy-zavit/1/9/>>.

⁶ Книга Пророка Єремії: 7. Марна сама надія тільки на храм і на жертви. <<http://dyvensvit.org/bible/staryuy-zavit/24/7/>>.

⁷ Євангеліє від Марка: 1. Йоан Христитель проповідує в пустині 1-13; покликання Симона, Андрія, Якова та Йоана 14-20; оздоровлення біснுவатого, теці Петра та прокаженого 21-45. <<http://dyvensvit.org/bible/novyuy-zavit/41/1/>>.

⁸ Євангеліє від Луки: 12. Пересторога супроти навчання фарисеїв 1-3; кого треба боятися 4-12; про дочасні блага 13-34; притча про вірного слугу 35-48; Ісус приносить розподіл 49-59. <<http://dyvensvit.org/bible/novyuy-zavit/42/12/>>.

⁹ Linzey, A. Christian Theology and Animal Rights. <http://www.shapworkingparty.org.uk/journals/articles_89/6_Linzey.pdf>.

договірному регулюванні охорони живих ресурсів транскордонних водойм, оскільки у даному Договорі, питання рибальства розглядалися як супутні вирішенню головної проблеми - визначення меж вільної течії вод прикордонної річки Олію.

Аналіз міжнародних договорів і угод кінця XVIII - початку XIX ст. дозволяє нам прийняти за початок першого етапу в історії розвитку міжнародного екологічного права (в класичному розумінні) 2 серпня 1839 р. Прийнята в цей день двостороння Конвенція про ловлю устриць і рибальство біля берегів Великобританії та Франції встановлювала правила рибальства в протоці Ла-Манш і Північному морі¹.

Згодом набула поширення практика укладення міждержавних договорів: так, варто відзначити т.зв. "рибні конвенції", які стосувалися рибальства у прикордонних водах та регулювали режим використання рибних запасів з метою боротьби зі зникненням популяцій (1857 р., Англія та Франція ("Newfoundland Fisheries Convention"); 1869 р. Швейцарія-Велике князівство Баден ("Convention Between The Grand Duchy Of Baden And Switzerland Concerning Fishing In The Rhine Between Constance And Basel"), тощо). У 1875 році Австро-Угорщина та Італія прийняли Декларацію про охорону птахів². 6 листопада 1897 року Росія, Японія, США уклали угоду про спільне використання і охорону морських котиків у Тихому океані³.

Серед перших зразків міжнародних договорів у сфері захисту видів дикої фауни можна виділити Конвенцію про охорону диких тварин, птах та риби у Африці 1900 року⁴, яка стала першим регіональним договором, націленим на захист усіх видів фауни і флори, що перебували під загрозою зникнення, в конкретному регіоні, чим вже виділялася на фоні міжнародних договорів у сфері захисту видів дикої фауни цього періоду, однак, так і не вступила в дію, а також Конвенцію про охорону птахів, корисних у сільському господарстві 1902 року⁵. Ці конкретні конвенції, однак, більше не можна вважати такими, що відповідають сучасним реаліям. По-перше, вони переважно стосувалися прямих та негайних інтересів людей, аніж були викликані більш піднесеними чи альтруїстськими ідеями. По-друге, вони заохочували знищення окремих істот, які визначалися як шкідливі цим інтересам. Останні включали, у першому випадку, левів, леопардів, крокодилів та отруйних змій, а у другому – орлів, соколів, чапель та пеліканів. Немає нічого дивного в тому, що ці договори, з огляду на їхні конкретні предметні інтереси, були ефективно замінені пізнішими засобами та, що головніше, були доповнені солідною кількістю нових міжнародних домовленостей направлених на захист диких звірів та їхнього природного середовища по всьому світу. Широке прийняття цих нових домовленостей демонструє зростання визнання міжнародним співтовариством важливості цього питання загалом⁶. Взагалі, перші міжнародно-правові природоохоронні норми концентрувалися на охороні конкретних компонентів навколишнього середовища (в основному фауна і флора), характеризувалися спорадичністю, обмеженістю щодо об'єктів і територій⁷.

У цей же період робилися поодинокі спроби на двосторонньому субрегіональному і регіональному рівнях щодо захисту та збереження окремих об'єктів живої природи. Зусилля проведених конференцій не були скоординовані і не користувалися ефективною підтримкою урядів.. Більше того, такі заходи мали характер швидше наукових зборів, наради вчених, аніж міждержавної зустрічі. Конференції мали інформаційний характер і не виробили ніяких практичних

¹ Копылов, М.Н., Мишланова, В.А. (2014). Нужна ли историография международному экологическому праву? *Евразийский юридический журнал*, 6, 126.

² Джигирей, В.С., Сторожук, В.М., Яцюк, Р.А. (2000). *Основи екології та, охорона навколишнього природного середовища (Екологія та охорона природи)*. Львів: Афіша, 69.

³ Convention for the preservation of the fur seal and sea otter in the North Pacific Ocean and Bering Sea (1897). *International Environmental Agreements (IEA) Database Project*. <http://iea.uoregon.edu/pages/view_treaty.php?t=1897-FurSealSeaOtterNorthPacificOceanBeringSea.EN.txt&par=view_treaty_html&hc_location=ufi>.

⁴ Convention For The Preservation Of Wild Animals, Birds, And Fish In Africa (1900). <http://iea.uoregon.edu/pages/view_treaty.php?t=1900-PreservationWildAnimalsBirdsFishAfrica.EN.txt&par=view_treaty_html>.

⁵ Convention For The Protection Of Birds Useful To Agriculture (1902). <http://iea.uoregon.edu/pages/view_treaty.php?t=1902-ProtectionBirdsUsefulAgriculture.EN.txt&par=view_treaty_html>.

⁶ Bowman, M.J. (1988). The protection of animals under international law. *Connecticut Journal of International Law*, 4, 487-499.

⁷ Задорожній, О.В., Медведєва, М.О. (2010). *Міжнародне право навколишнього середовища: підручник*. Київ: Проміні, 22.

заходів¹.

Як найяскравіший приклад таких заходів можна навести проведену у 1913 р. у Берні конференція, присвячену охороні природи, де брали участь вчені з 18 країн і була зроблена спроба об'єднання зусиль різних країн з метою захисту природи. В підсумку, за її результатами було ухвалено рішення про створення Комісії для охорони природи, яке так і не було реалізовано у зв'язку з початком Першої світової війни.

У період між Першою і Другою світовими війнами держави продовжили практику укладання двосторонніх прикордонних угод, що включали в себе положення, що стосуються проблеми забруднення вод. Водночас, сформувалась стала практика своєрідного “виправлення помилок”: на міждержавному рівні почали укладатися угоди, які мали заміти попередні домовленості, які фактично не діяли після їх підписання. Зокрема, варто відзначити підписану США, Великобританією, Росією і Японією 7 липня 1911 р. Вашингтонську конвенцію про збереження і захист морських котиків². Вона заборонила полювання на морських котиків у відкритому морі, однак, незважаючи на те, що Національне управління океанічних і атмосферних досліджень назвало її “першим міжнародним договором, що вирішував питання збереження дикої природи”³, зберігала досить неоднозначну роль: з однієї сторони, даний договір містив в собі прогресивні норми, що встановлювали національні квоти і регулювали міжнародну торгівлю продукцією полювання на морських котиків. З іншої, як і практично всі договори цього періоду, він був спрямований передусім на охорону видів фауни, що вважалися цінними з погляду споживання і торгівлі та ігнорував значення тих чи інших видів для екосистеми в цілому.

Водночас, до цього ж етапу відноситься прийняття двох міжнародно-правових актів, які містили чисто екологічні підходи і вважаються попередниками сучасних екологічних концепцій: Лондонської конвенції про збереження фауни і флори в їх природному стані 1930 р. та Конвенції про захист навколишнього середовища та збереженні дикої природи в Західній півкулі 1940 р.⁴.

Лондонська конвенція 1933 р. про збереження фауни і флори в їх природному стані⁵ з Протоколом⁶ до неї фактично замінила собою Лондонську конвенцію 1900 р. про збереження диких тварин, птахів і риби в Африці

Лондонська конвенція 1933 р., віднесла ті види фауни і флори, які потребували жорсткої регламентації, до класу А, а ті види, які не вимагали такого захисту, були віднесені до класу Б (полювання дозволялося за спеціальними ліцензіями, які видавалися на певний час року і на певній території). Відповідно створювалися резервати із суворим режимом і звичайні резервати. Однак, на відміну від Вашингтонської конвенції 1911 р., яка не тільки замінила попередній договір, а й досить ефективно діяла до денонсації Японією, Лондонська конвенція, по-перше, допускала низку винятків (виключення територій метрополій (ч.1. статті 1), правила щодо належності мертвих тварин власністю уряду відповідної території (ч. 6 статті 9), виключення окремих видів тварин з-під її дії, тощо, а по-друге, її дія всіляко спрямовувалась на захист інтересів колоніальних держав, а по-третє, дана конвенція, знову ж, не вступила в дію.

З 1931 року почалося міжнародне співробітництво в галузі регуляції китобійного промислу.

¹ Задорожній, О.В., Медведєва, М.О. (2010). *Міжнародне право навколишнього середовища*: підручник. Київ: Промінь, 22.

² Convention Respecting Measures For The Preservation And Protection Of The Fur Seals In The North Pacific Ocean (1911). <http://iea.uoregon.edu/pages/view_treaty.php?t=1911-FurSeals.EN.txt&par=view_treaty_html>.

³ North Pacific Fur Seal Treaty of 1911. <<http://celebrating200years.noaa.gov/events/fursealtreaty/welcome.html#treaty>>.

⁴ Копылов, М.Н., Копылов, С.М. (2013). Международное экологическое право: вчера, сегодня, завтра. *Евразийский юридический журнал*, 7, 52-55.

⁵ Convention Relative To The Preservation Of Fauna And Flora In Their Natural State (1933). <http://iea.uoregon.edu/pages/view_treaty.php?t=1933-PreservationFaunaFloraNaturalState.EN.txt&par=view_treaty_html>.

⁶ Protocol To The Convention Relative To The Preservation Of Fauna And Flora In Their Natural State (1933). <http://iea.uoregon.edu/pages/view_treaty.php?t=1933-Protocol-1933-PreservationFaunaFloraNaturalState.EN.txt&par=view_treaty_html>.

Зокрема, першим позитивним кроком¹. на міжнародному рівні для регулювання китобійного промислу стала Конвенція з регулювання китобійного промислу, підписана в Женеві². Однак, знову ж, даний документ містив низку недоліків. Перш за все, даний документ не був підписаний деякими країнами, які здійснювали промисел у Антарктиці (зокрема, Німеччиною та Японією), по-друге, стосувався лише вусатих китів, по-третє, передбачав винятки для аборигенів.

Відповідно, з часом виникла потреба у вдосконаленні міжнародно-правового регулювання у даній сфері, що зумовило прийняття у 1937 р. Міжнародної угоди з регулювання китобійного промислу³, учасниками якої стало більше число держав (винятком стала, знову ж, Японія). Окрім того, дана угода забезпечила захист південних і сірих китів, закріпила ліміти на вилов синіх китів, смугачів фінвалів, горбатих китів і кашалотів, встановила заборону на вилов самок у супроводі дітей, а також закріпила часові обмеження антарктичного китобійного сезону. Згодом ця угода була доповнена Протоколами від 24.06.1938 року⁴, якими встановлювалася заборона на вилов горбатих китів в Антарктиці та деякі інші обмеження, а також регулювалось питання дії Угоди після 30 червня 1938 року⁵.

У 1940 р. було прийнято аналогічну Лондонській Вашингтонську конвенцію про захист природи та збереження видів диких тварин і птахів Західної півкулі⁶. З однієї сторони, її положення в деякій мірі дублювали зміст Лондонської конвенції (створення заповідників, захист окремих видів флори і фауни, захист мігруючих видів птахів, тощо), з іншої ж, даний документ будується не на спільних, а на індивідуальних діях договірних сторін. Тому в основному положення Конвенції носять більш формальний і декларативний характер. Конвенція не зобов'язує, а лише закликає держави прийняти закони щодо охорони тварин і рослин, що перебувають під загрозою зникнення а також перелітних птахів.

Характеризуючи даний історичний період, доцільно звернути увагу ще на два моменти. Перш за все, заснування різноманітних спільних комісій заклало фундамент для формування інституційного механізму системи міжнародно-правової охорони видів дикої фауни. Так, вже згадана раніше Конвенція 1839 року передбачала утворення Змішаної комісії, яка розробляла рекомендації про терміни промислу та райони ловлі. За рекомендацією Комісії, Великобританія і Франція у 1843 р затвердили правила рибальства за межами територіальних вод⁷. Пізніше були створені Організація з боротьби із сараною (Рим, 1920 р.), Міжнародне бюро з боротьби із заразними хворобами тварин (Париж, 1929 р.), Міжнародне бюро з охорони природи (Брюссель, 1928 р.), проте ефективність їхньої діяльності була вкрай низькою⁸.

Другий аспект, який хотілося б виділити, характеризує даний етап, полягає в тому, що у рамках даного періоду відбулося зародження судової практики у сфері міжнародно-правової охорони видів дикої фауни. Зокрема, варто акцентувати увагу на “Справу про морських котиків Берингового моря” (23 лютого - 15 серпня 1893 р.). Рішенням арбітражу було визнано неправомірність спроб США врегулювати питання вилову котиків за межами трьохмильної зони.

¹ Gambel, Ray. “International Management of Whales and Whaling: An Historical Review of the Regulation of Commercial and Aboriginal Subsistence Whaling.” *Arctic Institute of North America* 46 (1993): 97-107. <<http://www.jstor.org/>>

² Convention For The Regulation Of Whaling (1931). <http://iea.uoregon.edu/pages/view_treaty.php?t=1931-Whaling.EN.txt&par=view_treaty_html>.

³ International Agreement For The Regulation Of Whaling (1937). <http://iea.uoregon.edu/pages/view_treaty.php?t=1937-Whaling.EN.txt&par=view_treaty_html>.

⁴ Protocol Amending The 1937 International Agreement For The Regulation Of Whaling (1938). <http://iea.uoregon.edu/pages/view_treaty.php?t=1938-Protocol-1937-Whaling.EN.txt&par=view_treaty_html>.

⁵ Protocol extending the duration of the International Agreement For The Regulation Of Whaling of 8 June 1937 to after 30 June 1938. <http://iea.uoregon.edu/pages/view_treaty.php?t=1938-Extension-1937-Whaling.EN.txt&par=view_treaty_html>.

⁶ Convention On Nature Protection And Wildlife Preservation In The Western Hemisphere (1940). <http://iea.uoregon.edu/pages/view_treaty.php?t=1940-WesternHemisphereNatureProtection.EN.txt&par=view_treaty_html>.

⁷ Копылов, М.Н., Мишланова, В.А. (2014). Нужна ли историография международному экологическому праву? *Евразийский юридический журнал*, 6, 126.

⁸ Задорожній, О.В., Медведєва, М.О. (2010). *Міжнародне право навколишнього середовища*: підручник. Київ: Проміні, 22.

Таким чином, цим арбітражним рішенням заперечувалося право держав поширювати юрисдикцію на природні ресурси, які знаходяться за межами державного юрисдикції, з метою їх збереження. Також у рішенні встановлювалися заходи належного захисту та збереження морських котиків за межами юрисдикції держав, які одночасно відбили норми ранніх двосторонніх договорів у цій сфері і стали основою для створення нових багатосторонніх договорів, що регулюють ловлю морських котиків¹. Також, досить відомим є прийняття 11 березня 1941 р. міжнародним арбітражним трибуналом рішення у справі «Трейл Сметтер», яке відіграло важливу роль у становленні принципу неприпустимості транскордонного забруднення навколишнього середовища, однак, воно стосувалося, в першу чергу, охорони і захисту атмосферного повітря та флори, як наслідок, до міжнародно-правової охорони видів дикої фауни має лише побічне відношення.

На відміну від початку даного історичного етапу, щодо дати його закінчення єдності серед науковців немає. Професор К. А. Бекашев пропонує вважати початком наступного етапу історії міжнародного екологічного права (а отже, закінченням даного етапу) 1948 р., коли була прийнята Загальна декларація прав людини, яка закріпила в статті 3 право на життя². Професор М.М. Копилов хронологічно віддаляє завершення цього етапу до Конференції ООН по збереженню та утилізації ресурсів 1949 р.³. Українські науковці (О. В. Задорожній, М. О. Медведєва)⁴, а також, дехто із західних (Ф. Сандс⁵ і Ж. Піл⁶) пов'язують закінчення цього етапу з 1945 р, тобто зі створенням ООН. На нашу думку, саме остання позиція і є найбільш правильною, зважаючи на фундаментальне значення створення ООН та затвердження її Статуту, що поклато початок інтенсивному розвитку міжнародного права в цілому і міжнародно-правової охорони видів дикої фауни зокрема.

Висновки

1. На ранньому етапі розвитку міжнародно-правової охорони видів дикої фауни, питання охорони тварин загалом піднімалося у тій чи іншій мірі майже у кожній з найпоширеніших світових релігій. Згодом, деякі з ідей, закріплених у релігійних джерелах, знайшли свій подальший розвиток вже у формі конкретних джерел міжнародного права.

2. Наступний період розвитку міжнародно-правової охорони видів дикої фауни (1839-1945 рр.) характеризується спробами вирішення питань даної сфери (які, щоправда, не мали системного характеру і були у своїй більшості неефективними, та спрямованими на вирішення локальних проблем, або взагалі торкалися питань збереження фауни крізь призму економічних чи територіальних питань), закладення фундаменту інституційного механізму захисту фауни та появою тенденцій, які знайшли свій подальший розвиток у наступних етапах.

References

1. Bekjashev, K. A. (1997). O roli OON v kodifikacii i progressivnom razvitii mezhdunarodnogo ehkologicheskogo prava. *Trudy MGJUA*, 1.
2. Buttja: 9. Bozhij nakaz Noevi 1-7; sojuz primirennja 8-17; prokljattja j blagoslovennja 18-29. <<http://dyvensvit.org/bible/staryy-zavit/1/9/>>.
3. Vareca, V. P. (2009). Vlijanie mezhdunarodnogo prava na formirovanie rossijskogo zakonodatel'stva v sfere ispol'zovanija vodnykh resursov. *Obshchestvo i pravo*, 4, 268.
4. Vikhid: 23. Svidki ta suddi 1-3; 6-9; ljubov do vorogiv 4-3; subota j svjata 10-19; angel khoronitel' 20-33. <<http://dyvensvit.org/bible/staryy-zavit/2/23/>>.
5. Dzhigirej, V. S., Storozhuk, V. M., Jacjuk, R. A. (2000). *Osnovi ekologii ta, okhrona navkolishn'ogo prirodnogo seredovishcha (Ekologija ta okhrona prirodi)*. L'viv: Afisha.

¹ Солнцев, А.М. (2008). Дело «О морских котиках Берингова моря». *Морское право*, 3. <http://www.sea-law.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=149&Itemid=76>.

² Бекашев, К.А. (1997). О роли ООН в кодификации и прогрессивном развитии международного экологического права. *Труды МГЮА*, 1.

³ Копылов, М.Н., Копылов, С.М. (2013). Конференция ООН по сохранению и утилизации ресурсов 1949 г. как хронологически первая конференция ООН по проблемам окружающей среды. *Молдавский журнал международного права и международных отношений, Elan Poligraf*, 3, 9-15.

⁴ Задорожній, О.В., Медведєва, М.О. (2010). *Міжнародне право навколишнього середовища*: підручник. Київ: Проміні, 67.

⁵ Sands, Ph. (2003). *Principles of International Environmental Law. 2nd ed.* Cambridge, 26-30.

⁶ Peel, J. (2011). Environmental Protection in the Twenty-first Century: The Role of International Law. In: Axelrod, R.S., VanDeveer, S.D., Downie, D.L. (eds). *The global environment. Institutions, Law, and Policy. 3rd ed.* Wash. DC, 53.

6. Yevangelie vid Luki: 12. Perestoroga suproti navchannja fariseiv 1-3; kogo treba bojatisja 4-12; pro dochasni blaga 13-34; pritcha pro virnogo slugu 35-48; Isus prinosit' rozpodil 49-59. <<http://dyvensvit.org/bible/novy-y-zavit/42/12/>>.
7. Yevangelie vid Marka: 1. Joan Khristitel' propovidue v pustini 1-13; poklikannja Simona, Andrija, Jakova ta Joana 14-20; ozdorovlennja bisnuvatogo, teshchi Petra ta prokazhenogo 21-45. <<http://dyvensvit.org/bible/novy-y-zavit/41/1/>>.
8. Zadorozhnij, O.V., Medvedeva, M.O. (2010). *Mizhnarodne pravo navkolishn'ogo seredovishcha*: pidruchnik. Kiiv: Promeni.
9. Kniga Iova: 38. Slovo Bozhe. <<http://dyvensvit.org/bible/staryy-zavit/18/38/>>.
10. Kniga Proroka Yemii: 7. Marna sama nadija til'ki na khram i na zhertvi. <<http://dyvensvit.org/bible/staryy-zavit/24/7/>>.
11. Kniga Proroka Isai: 1. Zagolovok 1-3; kara Judi 4-9; religijne licemirstvo 10-20; plach nad Yerusalimom 21-31. <<http://dyvensvit.org/bible/staryy-zavit/23/1/>>.
12. Kniga Psalmiv: 36. (35) Psalmopivec' zhaliet'sja na bezzakonnja 2-5; Bozhe providinnja 6-10; molitva 11-13. <<http://dyvensvit.org/bible/staryy-zavit/19/36/>>.
13. Kopylov, M. N., Kopylov, S. M. (2013). Konferencija OON po sokhranenu i utilizacii resursov 1949 g. kak khronologicheski pervaja konferencija OON po problemam okruzhajushchej srody. *Moldavskij zhurnal mezhdunarodnogo prava i mezhdunarodnykh otnoshenij, Elan Poligraf*, 3, 9-15.
14. Kopylov, M. N., Kopylov, S. M. (2013). Mezhdunarodnoe ehkologicheskoe pravo: vchera, segodnja, zavtra. *EvrAzijskij juridicheskij zhurnal*, 7, 52-55.
15. Kopylov, M. N., Mishlanova, V. A. (2014). Nuzhna li istoriografija mezhdunarodnomu ehkologicheskomu pravu? *EvrAzijskij juridicheskij zhurnal*, 6, 126.
16. Kopylov, M. N., Mokhammad, S. A., Jakusheva, E. A. (2007). *Istorija mezhdunarodnogo ehkologicheskogo prava*: monografija. Moskva: Izd-vo RUDN.
17. Lukashuk, I. I. (2005). Mezhdunarodnoe pravo. Obshchaja chast': uchebnik dlja studentov juridicheskikh fakul'tutov i vuzov. *Izd. 3-e, pererab. i dop.* Moskva: Volters Kluver.
18. Pavlova, T.N. (1997). *Bioehtika v vysshej shkole*. Moskva: Mgavmib.
19. Poslannja apostola Pavla do Kolosjan: 1. Zagolovok 1-2; podjaka 3-8; molitva 9-14; pershenstvo Khrista 15-23; apostol'ski trudi sv. Pavla 24-29. <<http://dyvensvit.org/bible/novy-y-zavit/51/1/>>.
20. Repec'kij, V. M., Lisik, V. M., Mikievich, M. M., Andrusevich, A. O., Butkevich, O. V. (2012). Mizhnarodne publichne pravo: pidruchnik. *2-ge vid., ster.* Kiiv: Znannja.
21. Solncev, A. M. (2008). Delo «O morskikh kotikakh Beringova morja». *Morskoe pravo*, 3. <http://www.sea-law.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=149&Itemid=76>.
22. Tobias, M. (2002). Dzhajnzizm i ehkologija. *Gumanitarnyj ehkologicheskij zhurnal*, tom 4, vyp. 1, 108-111.
23. Bowman, M. J. (1988). The protection of animals under international law. *Connecticut Journal of International Law*, 4, 487-499.
24. Convention for the preservation of the fur seal and sea otter in the North Pacific Ocean and Bering Sea (1897). *International Environmental Agreements (IEA) Database Project*. <http://iea.uoregon.edu/pages/view_treaty.php?t=1897-FurSealSeaOtterNorthPacificOceanBeringSea.EN.txt&par=view_treaty_html&hc_location=ufi>.
25. Convention For The Preservation Of Wild Animals, Birds, And Fish In Africa (1900). <http://iea.uoregon.edu/pages/view_treaty.php?t=1900-PreservationWildAnimalsBirdsFishAfrica.EN.txt&par=view_treaty_html>.
26. Convention For The Protection Of Birds Useful To Agriculture (1902). <http://iea.uoregon.edu/pages/view_treaty.php?t=1902-ProtectionBirdsUsefulAgriculture.EN.txt&par=view_treaty_html>.
27. Convention For The Regulation Of Whaling (1931). <http://iea.uoregon.edu/pages/view_treaty.php?t=1931-Whaling.EN.txt&par=view_treaty_html>.
28. Convention On Nature Protection And Wildlife Preservation In The Western Hemisphere (1940). <http://iea.uoregon.edu/pages/view_treaty.php?t=1940-WesternHemisphereNatureProtection.EN.txt&par=view_treaty_html>.
29. Convention Relative To The Preservation Of Fauna And Flora In Their Natural State (1933). <http://iea.uoregon.edu/pages/view_treaty.php?t=1933-PreservationFaunaFloraNaturalState.EN.txt&par=view_treaty_html>.
30. Convention Respecting Measures For The Preservation And Protection Of The Fur Seals In The North Pacific Ocean (1911). <http://iea.uoregon.edu/pages/view_treaty.php?t=1911-FurSeals.EN.txt&par=view_treaty_html>.
31. Gambel, Ray. "International Management of Whales and Whaling: An Historical Review of the Regulation of Commercial and Aboriginal Subsistence Whaling." *Arctic Institute of North America* 46 (1993): 97-107. <<http://www.jstor.org/>>
32. H.H. the Fourteenth Dalai Lama. Ecology and the Human Heart. <<http://www.dalailama.com/messages/environment/ecology-and-the-human-heart>>.
33. Harfiyah Haleem (2011). Animal rights in islam. <http://www.globethics.net/web/ge/library/articles?p_p_id=glp_generic_search_list_po_rtlet_3_WAR_GLP_3_DigitalLibraryPortlets_INSTANCE_LjC4&p_p_lifecycle=1&>

- p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-2&p_p_col_count=2&glp_generic_search_list_portlet_3_WAR_GLP_3_DigitalLibraryPortlets_INSTANCE_LjC4_action=select&function=showPDF&tableName=lucene&docId=4944488&preSelectedDocUrl=%2FfedoraAccessServlet%3FfedoraGetUri%3Dhttp%3A%2F%2Flocalhost%3A8082%2Ffedora%2Fget%2Fglobethics%3A4944488%2FAnimal_rights_in_Islam-1.pdf%26contentType%3Dapplication%2Fpdf>.
34. International Agreement For The Regulation Of Whaling (1937). <http://iea.uoregon.edu/pages/view_treaty.php?t=1937-Whaling.EN.txt&par=view_treaty_html>.
 35. Kiss, A., Shelton, D. (2004). *International Environmental Law*. Ardsley, New York: Transnational Publishers, Inc.
 36. Linzey, A. Christian Theology and Animal Rights. <http://www.shapworkingparty.org.uk/journals/articles_89/6_Linzey.pdf>.
 37. Louka, E. (2006). *International Environmental Law: Fairness, Effectiveness, and World Order*. Oxford University Press.
 38. North Pacific Fur Seal Treaty of 1911. <<http://celebrating200years.noaa.gov/events/fursealtreaty/welcome.html#treaty>>.
 39. Peel, J. (2011). Environmental Protection in the Twenty-first Century: The Role of International Law. In: Axelrod, R.S., VanDeveer, S.D., Downie, D.L. (eds). *The global environment. Institutions, Law, and Policy*. 3rd ed. Wash. DC.
 40. Protocol Amending The 1937 International Agreement For The Regulation Of Whaling (1938). <http://iea.uoregon.edu/pages/view_treaty.php?t=1938-Protocol-1937-Whaling.EN.txt&par=view_treaty_html>.
 41. Protocol extending the duration of the International Agreement For The Regulation Of Whaling of 8 June 1937 to after 30 June 1938. <http://iea.uoregon.edu/pages/view_treaty.php?t=1938-Extension-1937-Whaling.EN.txt&par=view_treaty_html>.
 42. Protocol To The Convention Relative To The Preservation Of Fauna And Flora In Their Natural State (1933). <http://iea.uoregon.edu/pages/view_treaty.php?t=1933-Protocol-1933-PreservationFaunaFloraNaturalState.EN.txt&par=view_treaty_html>.
 43. Sands, Ph. (2003). *Principles of International Environmental Law*. 2nd ed. Cambridge.
 44. Shelton D., Kiss A. (2005). *Judicial handbook on environmental law*. Nairobi: United Nations Environment Programme.